

АЛЬ-ФАРАБІ ПРО МИР У СУСПІЛЬСТВІ ТА МІЖ ЛЮДЬМИ

Борисова О. В.

*доктор історичних наук, професор,
професор кафедри історії та суспільно-економічних дисциплін
Харківська гуманітарно-педагогічна академія
м. Харків, Україна*

Думки видатних мислителів минулого про те, яким чином досягти миру між людьми на землі, цікаві і важливі в усі часи. Але особливо це актуально під час війн, зокрема, сьогодні, коли в Україні точиться російсько-українська війна, що розпочалася у 2014 р. і триває й досі. Одним з таких мислителів, думки якого є цінними у даному відношенні, є великий арабський філософ Абу-Наср Мухаммад ібн-Мухаммад ібн Тархан ібн-Узлагаль-Фарабі ат-Тюрки, скорочено аль-Фарабі (872–950). Середньовічні араби вшанували його тим, що назвали «Другим вчителем», «Першим» вважаючи Арістотеля.

Філософія аль-Фарабі була орієнтована на людину, на проблему щастя і встановлення ролі знань у досягненні щастя, земного і вічного. Не може бути щасливою людина у час, коли йде війна. Що ж потрібно, щоб у суспільстві людей і між ними самими настав нарешті мир? У цьому сенсі інтерес являє вчення аль-Фарабі про «доброчесні» і «неосвічені» міста і їх порівняльний аналіз. Він любить чіткість і системність, тому систематизує і класифікує все, у т. ч. і міста: 1) доброчесне, 2) неосвічене, 3) аморальне, 4) заблудле, 5) між аморальними і заблудлими знаходиться – мінливе. Перше – це ідеал, до якого мають прагнути всі. До нього прагнуть усі досконалі («розумні» = «доброчесні») люди і народи. Але жодне місто ще не досягло цієї досконалості, реально існуючі міста поділяються по решті пунктів класифікації. Доброчесне місто тому і є таким, що в ньому всі його мешканці і правитель мають істинне уявлення про мир і щастя. У неосвіченому місті таке розуміння відсутнє [1, с. 322–324]. Хоча автор класифікації відзначив, що це – ідеальна конструкція, у чистому вигляді таких типів міст не існує.

Ця класифікація проявляє різні аспекти буття людини, коли розуміння щастя розділено на шматки. А світ же навколо людини, хоч і різноманітний, але – єдиний, цілісний, тож і людина має бути така ж, і людське суспільство теж. Людина заслуговує на цілісне, істинне щастя. Уся філософська система аль-Фарабі спрямована на те, щоб пояснити

людям, що таке істинне щастя, на це спрямовані і його онтологія, і гносеологія, і «громадянська політика», і етика. У концепції аль-Фарабі є чіткий діалектичний момент. Щоб бути моральною, володіти моральними чеснотами, людині необхідні теоретичні знання, бо знання – це щастя. Цим аль-Фарабі включає теоретичні знання у склад моральних чеснот. Знання ж і мораль діалектично взаємопов'язані. А далі він каже, що теоретичне мислення дає можливість людині досягнути те, що може бути досягнуте розумом, розрізнати добро і зло, красу і потворність. Що тільки-но ми побачили в аль-Фарабі? Чи не знамениту формулу єдності істини, добра і краси?

У вченні аль-Фарабі також чітко проступає гуманістична вимога – створити такі умови, щоб людина була не частковою, а цілісною. Тільки цілісний стан людини може зробити її суб'єктом істинних знань, а відповідно, й істинно добродібною. Тільки цілісна людина може реалізувати закладений у підвалини світобудови принцип, що люди повинні підтримувати між собою мир і злагоду.

Мешканців усіх типів міст об'єднує спільність мети – досягнення щастя, хоча мешканці різних міст розуміють щастя по-своєму. Відповідальність несе правитель, який повинен вести всіх своїх людей до істинного щастя, а для цього він сам має знати, що це таке і як його досягти. Правителя аль-Фарабі порівнює з педагогом і главою сім'ї. Але він розуміє, що ідеал відрізняється від реальності. Виховання громадян не може здійснюватися тільки методами освіти і виховання, потрібні і суди й інші засоби соціального примусу – політичні, економічні, фінансові, а інколи і прямого примусу силою зброї [1, с. 323]. Тут можна побачити ідею «освіченого правителя», що проходить крізь віки аж до наших днів, а характеристики, якими має володіти освічений правитель, обговорюють і досі соціологи й політологи. Такі характеристики, як благородство, чесність, любов до істини, велич характеру, воля, ерудиція, великодушність тощо, описані аль-Фарабі, на жаль, і сьогодні залишаються лише ідеалом.

В уявленнях аль-Фарабі про роль правителя видна теорія великих особистостей в історії і ролі народних мас як пасивного об'єкта управління. І ця позиція жива й сьогодні. Цьому складно суперечити, коли на очах у всього світу у XXI ст. невелика компанія на чолі з неосвіченим правителем, що остаточно вже з'їхав з глузду, нищить людей сусідньої країни, її саму і сотні тисяч своїх же людей – тільки тому, що йому забажалося побудувати якийсь ефемерний «руський мір» на планеті.

Філософія аль-Фарабі спрямована на пошук світоглядних основ щастя людини, шляхів до нього. Пошук «царства розуму» не припиняється й нині. Тільки сучасні теорії більш примітивні, ніж

концепція аль-Фарабі. Чи то автори стали дрібнішими, чи то люди деградували разом зі своїми правителями [2, с. 110]. Ідея аль-Фарабі, що в абсолютних засадах світобудови закладені принципи і закони істинного щастя, які треба пізнавати і реалізовувати, залишається і сьогодні гуманістичним ідеалом. Люди, згідно зі світовими законами, повинні підтримувати між собою мир. Тільки тоді вони зможуть досягти істинного щастя, тобто жити у злагоді з собою, людьми, світом, досягти доброти, краси й істини. Щастя людини, яке синтезує добро, красу й істину, виступає як абсолютна цінність у вимірі світобудови.

Вочевидь, у добродесному місті аль-Фарабі зобразив ідеали свого власного життя, якоюсь мірою самого себе. Навіть якщо його розмірковування виглядають надто ідеалістичними, це не відміняє його внеску в скарбницю людської культури і цивілізації. Аль-Фарабі бажав, щоб людство на планеті жило в гармонії, яку він убачав у тому, що люди повинні прагнути підтримувати між собою мир. Люди – не сліпі знаряддя Бога, а істоти, здатні осягнути істину суцього і діяти відповідно до веління свого світлого розуму.

«Людам належить підтримувати між собою мир», – заповідав нащадкам Абу-Наср Мухаммад ібн-Мухаммад ібн Тархан ібн-Узлагаль-Фарабі ат-Тюрки, ювілей якого – 1150-річчя, світ відзначав у 2022 році. І ми тепер розуміємо, що мир – це не тільки відсутність війни, це – життя людей в гармонії зі Світом.

Література:

1. Аль-Фараби. Философские трактаты. Алма-Ата : Наука, 1972. 430 с.
2. Хазиева Е. В. Людям надлежит поддерживать между собою мир... (философские идеи аль-Фараби о толерантности). Уфа : БашГПУ им. М. Акмуллы, 2011. 126 с.